

Ne znamo gdje su mlade žene koje završe naše islamske fakultete

istakla je u intervjuu **dr. Zehra Alispahić**, profesorica na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu, s kojom smo razgovarali o njenom trodecenijskom medijskom angažmanu u kreiranju i uređivanju religijskog sadržaja ali i o pitanju statusa i unapređenja učenja arapskog jezika u Bosne i Hercegovine, posebno u okviru odgojno-obrazovne vertikale Islamske zajednice te o značaju uključenosti muslimanki u širi religijski i društveni kontekst

RAZGOVARAO: HASAN HASIĆ

PREPOROD: Uvažena profesorice Alispahić, želio bih, prije svega, da se osvrnemo na još jednu, jedanaestu po redu, sezonu sehurškog programa Radija BIR. Nisu li znakoviti i sehurško vrijeme, ali i sam medij? O kakvim je kvalitativnim i tehničkim izazovima riječ?

ALISPAHIĆ: Prisustvo u medijskom prostoru Bosne i Hercegovine, odnosno, pokušaj da prezentiram određene religijske sadržaje, otvorili su mi mogućnost da prije jedanaest godina, u vrijeme kada je urednik Radija BIR bio gospodin Nedim Hrbat, predložim jedinstven projekat koji bi medijski „pokrio“ sehurško vrijeme, kao vrijeme iznimnog Allahovog bereketa koje na poseban način obilježava mjesec ramazan, i uz iftarsko, za vjerničku populaciju je izuzetno važno. To je vrijeme kada smo na neki način sami sa sobom, naša su čula oštija, riječi bolje padaju na ljudsko srce, vrijeme duhovnosti kada se perde razmiču i kada bolje vidimo i razumijemo poruke koje nam se odašiljaju.

Bilo je malo rezervi: *Ko će to slušati? Ko će doći u to vrijeme da priča? Kako ćemo tehnički?!* Ali, ipak, moram biti iskrena i kazati da su mi tu ostavljene odrještene ruke te smo započeli s ključnom intencijom da budemo dio duhovne ramazanske i sehurške atmosfere u domovima naših Bošnjaka u Bosni i Hercegovini i širom svijeta.

Već u prvoj godini se, na neki način, formirala jedna sehurška zajednica, publika koja je u tom programu, koji je išao uživo s gostima, prepoznala ono što je, možda, nedostajalo. Sehurški program se uspio - kako ja to volim kazati - ugnijezditi u domove velikog broja ljudi, a onaj *halo* efekat - da nešto ima na Radiju BIR, da se to može na neki način lijepo popratiti, da se može učiti, biti dobro društvo u našim porodicama - polahko je širio tu publiku i, iz godine u godinu, sehurški program je doživljavao uspon. Posebna satisfakcija je činjenica da je on naišao na dobar prijem kod ljudi koji su se vratili na svoja prije-agresijska ognjišta. Meni su gotovo najdraže scene ili susreti s ljudima koji žive, recimo, u okolini Višegrada, Foče, Žepe, Rogatice itd. i koji sehurški program svih ovih godina prate na svom tranzistoru. Od prije tri godine emituje se i putem BIR TV-a. Sehurški program, uz vjerske, tretira i brojne druge teme od važnosti za dato vrijeme i kontekst Bosne i Hercegovine, ali i generalno za muslimane koji danas žive na različitim frontovima i pokušavaju prevazići brojna iskušenja koja ih prate. Podržavaju ga urednici i rukovodstva

Medija centra Islamske zajednice. Ali, i tihi sponzori.

Folder za sehurški program 2026. godine

PREPOROD: Kada već govorite o povratnicima, to nas podsjeća da ponekad zaboravimo i na ambijent prazne Bosne ili, naprimjer, džamija gdje samo imami uče mukabelu.

ALISPAHIĆ: Kao što nekad zaboravimo ljude koji su sami, bolesni, ostavljeni, ucvičeni na različite načine, koji su u stanju neke potrebe. Sjećam se javljanja slabovidnih lica u sehurški program, posebno u onim prvim godinama emitiranja, koji su se snažno povezali sa sehurškim programom. Od ramazana do ramazana susrećem ljude različitih profila, na ulicama, u samopslugama, u bolnicama, u prijevoznim sredstvima ali i u školama i fakultetima, koji prate ovaj program. Prate ga i mladi i stari. To je satisfakcija koja mi daje snagu da nastavim i da ovo iskustvo prenesem i na mlade.

PREPOROD: Gdje pronaći optimizam ili nadu?

ALISPAHIĆ: Recimo, u ovogodišnjem serijalu bilo je nekoliko emisija koje su tretirale godišnjice završetka agresije na Bosnu i Hercegovinu. Gostovao je značajan broj zlatnih ljljana, boraca Armije Republike Bosne i Hercegovine. To su ljudi u srednjim godinama, puni energije, optimizma, bez obzira na iskušenja koja su prošli. Takve emisije i takve poruke meni daju veliku nadu da ćemo mi ovdje opstati, i da, između ostalog, i u vjerskom programu, i u sehurškom programu o takvim temama treba progovoriti, jer to je dio vjere. Trebamo pričati o temama koje nas se tiču, koje nas bole, koje nas razdiru, ali i o temama koje nam daju snagu i optimizam.

PREPOROD: Vaš pristup je plod višedecenijskog iskustva u medijima upravo u periodu izraženih promjena na društvenom, političkom i tehnološkom nivou, od agresije do danas. Međutim, koje su to konstante ili vrijednosti koje ne podliježu zakonima promjene, bilo da je riječ o pristupu i profesionalnosti u poslu ili opštim vrijednostima?

ALISPAHIĆ: Konstanta je znanje, iščitavanje, pronicanje, pripremanje, propitivanje, povjerenje. Dakle, neko ko radi na prezentiranju ovakvih sadržaja mora imati povjerenje ljudi koji ga prate. A ljudi koji prate mogu to prepoznati. Kritični kvantum znanja i pripreme je ključan u realiziranju religijskih sadržaja. Najjeftiniji i najnekvalitetniji religijski sadržaji u

medijima - o tome govori profesorica Fahira Fejzić-Čengić - su oni koji se rade *ad hoc*, bez pripreme. Zato, goste pažljivo biram, sehurški program se, na neki način, priprema i promišlja tokom cijele godine. Ne znam hoću li biti živa iduće godine, ali ja već imam otvoren folder za 2026. godinu. Volim se i savjetovati s ljudima od struke, prije svega profesionalcima, ali i onim profesionalcima iz sfere medija.

Medijska mjera

PREPOROD: Često se govori o narušenosti ramazanske i bajramske dostojanstvenosti uslijed sveopšte medijalizacije i komercijalizacije religije i čini se da glavno pitanje ostaje pitanje mjere. Šta je mjera, u suštini, u takvom svijetu, snažno određenom konzumerizmom?

ALISPAHIĆ: Razumijem da mediji moraju živjeti, da marketinški i komercijalni aspekt mora biti zadovoljen. Ali, ne mogu

„Bosna i Hercegovina je, nakon Endelusa, bila onaj dio Evrope koji je ljubomorno čuvao, njegovao, učio i govorio arapskim jezikom. Ali, ne možemo biti sretni zbog historijskog diskontinuiteta naše veze s arapskim jezikom i zanemarivanje njegovog prisustva i korištenja u obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine, na planu učenja i jačanja jezičkih kompetencija.“

razumjeti da mora biti tako marketinški i komercijalno napadan i agresivan u kontekstu prezentacije religijskih sadržaja. Možda bi intenzitet i količinu ramazanskih sadržaja trebalo distribuirati na ostatak godine, kada je religija u fokusu samo u prigodničarskim situacijama kakve su Bajrami, Nova hidžretska godina ili mevlud. Potrebno je pronaći mjeru i održati koncentraciju vjerničke populacije u edukativnom smislu, a vjernici svih religijskih zajednica na to imaju zakonsko pravo, na dnevnoj ili sedmičnoj osnovi. Ipak, postoji određeni napredak u kontekstu medijske prezentacije u odnosu na početak ovog stoljeća. Smatram da se Islamska zajednica, sa svojim nadležnim upravama, i sam Media centar Islamske zajednice moraju

dotadno angažirati i medijskim profesionalcima, u mentorskom smislu, pomoći u kreiranju programskih sadržaja tokom ramazana i drugih blagdanskim situacija. Treba imati u vidu da je šira medijska prezentacija religijskih sadržaja počela devedesetih godina, vrlo brzo, kad smo iskočili iz socijalizma u ovaj tranzicijski, kapitalistički i kakav sve ne kontekst - nesprenni, kako medijski profesionalci, tako i mi u Islamskoj zajednici. Od tada pa do danas, nije se ništa uradilo na edukaciji novinara, mladih ljudi koji će se specijalizirati na neki način za prezentiranje islama u medijima. Recimo, pomak je, između ostalog, formiranje religijske redakcije na BHRT-u.

Pet stoljeća arapskog jezika: stanje i perspektive

PREPOROD: Vaš akademski put i prosvjetni rad u primarnoj je vezi s arapskim jezikom. S obzirom na Vaše iskustvo učenja i podučavanja arapskog jezika, i na srednjoškolskom i na univerzitetskom nivou, kao i opštu prožetost njime, o kakvom statusu arapskog jezika i unapređenju u BiH danas možemo govoriti, posebno u okvirima institucije Islamske zajednice?

ALISPAHIĆ: U okviru odgojno-obrazovnog sistema Islamske zajednice ovih prostora nalazi se četrnaest ustanova (četiri fakulteta, osam medresa i dvije gimnazije) u kojima se arapski jezik izučava kao obavezni strani jezik ili predmet sa značajnim brojem nastavnih sati, osobito na srednjoškolskom nivou, napose u medresama kao rasadištu budućih vjerskih lidera i službenika. Ono što je ohrabrujuće je činjenica da je izvršena revizija nastavnih planova i programa arapskog jezika u medresama a zadovoljena je i udžbenička literatura modernim udžbenicima te se nadati da će taj pomak, koji je napravljen u srednjim školama, imati svoju refleksiju i na islamskim fakultetima u reformama koje slijede i koje će se dešavati. Situacija s pozicijom arapskog jezika, nepostojanje matične katedre za arapski jezik, brojem semestara i sedmičnih sati izučavanja arapskog jezika na islamskim fakultetima Islamske zajednice, s obzirom na njegovu važnost za islamske studije u cjelini, zaslužuje jednu ozbiljnu unutarnju debatu. Studij islamskih nauka u kontinuitetu, na sva tri ciklusa studija, moralo bi pratiti prisustvo arapskog jezika ili još važnije, u mome poimanju stvari, studij islamskih nauka bi trebao biti, ako ne u cjelini, a onda djelimično na arapskom jeziku. To bi mogla biti i jedna komparativna prednost ovoga podneblja u sferi

„Kritični kvantum znanja i pripreme je ključan u realiziranju religijskih sadržaja. Najjeftiniji i najkvalitetniji religijski sadržaji u medijima - o tome govori profesorica Fahira Fejzić-Čengić - su oni koji se rade *ad hoc*, bez pripreme. Zato, goste pažljivo biram, sehurski program se, na neki način, priprema i promišlja tokom cijele godine.“



Alispahić: „Razumijem da mediji moraju živjeti, da marketinški i komercijalni aspekt mora biti zadovoljen. Ali, ne mogu razumjeti da mora biti tako marketinški i komercijalno napadan i agresivan u kontekstu prezentacije religijskih sadržaja.“

edukacije i izučavanja islamskih nauka. Za ovakav stav uporište možemo tražiti u petostoljetnoj multilingvalnosti prostora Bosne i Hercegovine i činjenici da je arapski jezik, uz bosanski, turski, i perzijski, bio prisutan u različitim sferama života. A ta činjenica je ovdašnje sljedbenike islama snažno, kroz vrijeme, povezivala s ostatkom muslimanskog svijeta, skrbeći im još jedan od važnih historijskih i kulturno-civilizacijskih identiteta.

PREPOROD: Uspjeh studenata FIN-a na međunarodnom nivou proteklih godina možda i ponajbolje govori i o Vašim i o naporima Fakulteta.

ALISPAHIĆ: Mi na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu imamo veoma vrijednih i talentiranih studenata i studentica, s izuzetnim predispozicijama i zavidnim rezultatima u oblasti arapskoga jezika, ali nemamo dovoljno vremena da s njima više radimo. To su oni i one koji su do kraja svjesni da nema valjanog izučavanja islamskih nauka bez valjanog i posvećenog učenja arapskog jezika i arapskih jezikoslovnih nauka. To je, naprosto, sistem spojenih posuda, jedno bez drugog ne mogu. Zato, oduška pronalazimo u vannastavnom radu i radu u klubovima kakav je Debatni klub na arapskom jeziku. Na međunarodnom planu prvi put smo se okušali u okviru Međunarodnog konkursa ICESCO-a za nagradu "Bayan" u kreativnom izražavanju na arapskom jeziku 2020. godine, kada je ekipa studenata, s prezentatorom Riadom Subašićem, osvojila prvo mjesto. Od 2022. godine na Fakultetu islamskih nauka aktivno radi Debatni klub na arapskom jeziku. Dosadašnja dva međunarodna univerzitetska šampionata u debatnom takmičenju na arapskom jeziku, u Istanbulu 2022. i u Dohi 2024, i dva evropska krunisana su u Istanbulu, u januaru 2025. godine drugim mjestom u ekipnom i trećim mjestom u pojedinačnom plasmanu. Osmjeli smo se i, uz temeljite pripreme, došli smo do rezultata. To je bila jedna velika avantura, jer mi o debati nismo pretjerano znali, ali o debati na arapskom jeziku nismo ništa znali. Katar kao država ulaže velike napore u segmentu debatiranja i na engleskom i na arapskom jeziku. To su međunarodna takmičenja u koja se ulaže veoma veliki novac i ta takmičenja su, uz taj globalni eho, vrlo važna u sferi očuvanja i promocije arapskog jezika. Kao autohtoni muslimani koji dolaze s područja Evrope, koji govore jedan lijep i čist arapski jezik, bili smo zapaženi na svim dosadašnjim nastupima. Nedavno evropsko takmičenje u Istanbulu dalo je plodove ovog trogodišnjeg intenzivnog rada na pripremi studenata za to debatno takmičenje. Naši

studenti - hfz. Abdurrahman Hadžić, hfz. Zulejha Omerbašić, Kevser Bereket i hfz. Hamza Čelović - zaista su bili briljantni. Njihovo ponašanje, njihov odnos prema debati, znanje, širina koju su pokazali, stil, edeb, u najširem smislu, privlačilo je pažnju kompletne publike i javnosti u Istanbulu. I, hvala dragom Bogu, to je na neki način krunisano tim drugim ekipnim mjestom i trećim pojedinačnim mjestom Abdurrahmana Hadžića. Na nama je da nastavimo tu tradiciju, da taj projekat traje, dajući krila ovoj priči o arapskom jeziku.

PREPOROD: Kakve su današnje mogućnosti za studente u pogledu odlaska na studijske boravke s ciljem usavršavanja arapskog jezika?

ALISPAHIĆ: Na Fakultetu već nekoliko godina imamo priliku da šaljemo naše studente u Katar, na jednogodišnji studijski boravak i učenje arapskog jezika. Tu su i studijski boravci u Istanbulu koje realiziramo s partnerskim institucijama i putem ERASMUS razmjene. Imamo tradicionalnu saradnju s Kulturnim centrom „Kralj Fahd“ u Sarajevu, gdje se za brucose već osam godina organizira jednomjesečni intenzivni kurs arapskog jezika prije početka studija. Osjećamo pomake, ali treba raditi na iznalaženju mogućnosti da dobar dio naših studenata tokom svog studijskog boravka ovdje, na Fakultetu, ode negdje u arapski svijet te da to bude sastavni dio njihovog studija na Fakultetu islamskih nauka. To je jedna nužna faza u poboljšavanju jezičkih, čitalačkih i svih drugih kompetencija na arapskom jeziku.

PREPOROD: Kako održavati ili oživljavati veze s arapskim svijetom u tom pogledu?

ALISPAHIĆ: Mnogo je zanimljivih i vrijednih izdavačkih projekata koji mogu biti veoma važni i za Zapad i za Istok, koje potpisuju naši profesori, ljudi koji su profilirani u sferi islamskih nauka, u najširem značenju te riječi. Nismo to do sada značajno kapitalizirali na planu međunarodne vidljivosti. Valjalo bi, u perspektivi, poraditi na prevođenju i prezentaciji tih radova na engleski, njemački, arapski, turski... Intelektualni naponi profesora Karčića, Hafizovića, Karića, Beglerovića, Grabusa, Hasanovića, Kice, Bušatlića, Nakičevića, Ramića, Hasanija, Alibašića, Fatića, Latića, Šošića, Čemana, Smajića, Sijamhodžić-Nadarević, Hajrića, Silajdžića, Jašića, Begovića i mnogih drugih, morali bi biti dostupni zapadnoj, ali i istočnoj javnosti, na planu proučavanja islamske misli ovoga podneblja. Naravno, možemo i moramo biti ponosni na naše pet stoljeća dugo institucionalno i raritetno druženje s arapskim jezikom i islamskim naukama

kroz različite historijske, kulturološke i političke kontekste. Bosna i Hercegovina je, nakon Endelusa, bila onaj dio Evrope koji je ljubomorno čuvao, njegovao, učio i govorio arapskim jezikom. Ali, ne možemo biti sretni zbog historijskog diskontinuiteta naše veze s arapskim jezikom i zanemarivanje njegovog prisustva i korištenja u obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine, na planu učenja i jačanja jezičkih kompetencija.

Bilo bi divno da stanovnici ovoga podneblja, uz svoj maternji bosanski jezik, govore i arapski, ali i turski i perzijski jezik. Ta nit je, s izuzetkom naučnih pregalaca i institucija, nasilno prekinuta. Šanse postoje, treba ih aktivirati.

Žene moraju postati relevantan faktor u Zajednici

PREPOROD: Ramazansko i bajramsko vrijeme predstavljaju idealan momenat da se aktualizira i pitanje doprinosa muslimanke u širem religijskom i društvenom životu, odnosno, da se sagledaju izazovi pred muslimankom u društvu dominantno muškog narativa i stereotipa. U tom pogledu, trebaju li to muškarci dati priliku ženama ili njima preostaje da se za nju izbere?

ALISPAHIĆ: Muškarci i žene, prema Božijem zakonu, trebali bi imati jedan partnerski odnos. Njihova prava, obaveze i odgovornosti su iste. Postoje prirodne, biološke razlike i ona najvažnija, razlika u stepenu svijesti o dragome Bogu u njihovom životu. Zašto su muslimani uopšte pristali na takvu vrstu rasprava o tome da li žena može biti dio jednog konteksta, da li ona treba biti subjekat u procesu kreiranja, donošenja važnih strategija, planiranja, učešća u diskusijama, biti prisutna u džamijama, da li treba klanjati džumu ili raditi išta drugo osim brige za odgoj djece, poslova domaćice ili higijenskih poslova? Meni, stvarno, nije jasno. To nije kompatibilno s konstitutivnim izvorima islama. U aktivnostima naše Islamske zajednice postoje određeni iskoraci u posljednjim desetljećima na planu jednog broja izvršnih pozicija koje su dobile žene ili njihovog prisustva u odgojno-obrazovnom sistemu. Međutim, ono što je diskutabilno jeste da je prisustvo žene u veoma važnim segmentima rada Islamske zajednice, kakvi su brak i porodica, bazirano na volenterskoj osnovi i u kombinaciji s poslovima vjeroučiteljica ili nekih drugih administrativnih poslova u Islamskoj zajednici. Zašto volenterski? Kakvu poruku odašiljemo ženama ali i ovim

veoma važnim društvenim fenomenima? A mi, imajući u vidu kontekst medresa, fakulteta, imamo realnu obrazovnu, intelektualnu vertikalu ženskog potencijala u Islamskoj zajednici koji je zaboravljen. Ne znamo gdje su mlade žene koje završe naše islamske fakultete. Moramo ozbiljnije razmišljati o involviranju ženskih potencijala za dobrobit naše zajednice. Jer uspjesi se, to sam u više navrata kazala, postižu letom s oba krila. Žene i muškarci su krila jedne zajednice.

Važno je da mladi vjerski lideri, prije svega naši imami, svojim intelektom, sposobnostima i činjenicama koje nas vraćaju na izvore, otvaraju realan prostor djelovanja ženama generalno. Tako će i oni biti bolji i uspješniji. Zajednica će otvoriti prostor za inkluziju različitih potencijala. U ovom kontekstu, prisustvo žena u džematskim odborima, učešće u kreiranju rada džemata, od krucijalne je važnosti za budućnost džemata i Zajednice. Ako želimo bolje za sebe, žene moraju postati relevantan faktor u Zajednici. Ako im muškarci tu priliku ne daju, onda se one za nju trebaju izboriti.

PREPOROD: Na kraju, ostaje nam prostor za poruku na tragu priče o bajramskom i postramazanskom manifestu ramazanske žrtve, mijene i ibadeta, ali u pogledu nade. Šta ostaviti generacijama mladih? U čemu je nada svijetu?

ALISPAHIĆ: I dobro je da postoje Bajrami, prije svega da se smirimo, da se malo zaustavimo, promislimo, odvojimo od nekog virtuelnog, zamišljenog, idealiziranog lažnog svijeta, lažnih emocija koje nas okružuju. Potrebno je napraviti samorefleksiju svega onoga što radimo, što jesmo, uz zapitanost: *Koliko to ima smisla?! Je li to ostavilo neke pozitivne tragove, prije svega na nama, a onda i na ljudima koji nas okružuju, s kojima radimo i s kojima se družimo?* Bez ikakvih televizijskih i radijskih, FB, Instagram, TikTok i inih kanala, malo se povući u tu svoju porodičnu nišu, osjetiti, zagrliti ljude koje volimo, koji su nam dragi i koji su, Božijom voljom, još uvijek tu.

I podsjetimo se da smo mi narod Knjige, a koliko smo se udaljili od Knjige, od kulture čitanja, i poklanjanja knjiga, ali i olovke kojom treba nešto zapisati, da ostane trag da nas je bilo i da smo nešto radili. Naravno, budimo na kraju sretni i optimistični, jer mi smo ovdje jedan dobar i slobodan svijet koji živi na ovom komadu zemlje Bosne i Hercegovine, nama darovane. Osjećajmo je kao dar, čuvajmo je, a neka to blagdansko vrijeme bude, onako, dodatni podsjetnik da je to samo naša zemlja i da imamo odgovornosti da je učinimo još boljim mjestom za življenje nego što je sada.